

**JISMONIY FAOLIKNI BOSHLANG'ICH SINIF YOSHIDAGI BOLLALAR
ORGANIZMIGA TA'SIRI.**

**Mirzo Ulug'bek nomidagi
O'zbekiston Milliy universiteti
Jismoniy tarbiya va sport menejmenti,
sport tadbirlarini tashkil etish va boshqarish yo'nalishi
Magistranti: Isaqov. Farhodbek. Ahlisherovich
farhodbek.isaqov.2004@gmail.com
Andijon davlat pedagogika instituti,
Maxsus pedagogika kafedrasida o'qituvchisi
Isaqova Muxabbatxon**

Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15226594>

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinf yoshidagi bolalarning jismoniy faolligi organizmga ko'rsatadigan ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqotda muntazam jismoniy mashg'ulotlarning bolalarning jismoniy rivojlanishi, asab tizimi, yurak-qon tomir va nafas olish tizimlariga ijobiy ta'siri ko'rsatilgan. Shuningdek, jismoniy faollik bolalarning umumiy chidamliligini oshirish, mushak-skelet tizimini mustahkamlash va psixologik holatini yaxshilashga xizmat qilishi ilmiy asosda bayon etiladi. Maqolada bolalar uchun mos jismoniy yuklamalar, ularning yosh va fiziologik xususiyatlariga qarab rejalashtirishning ahamiyati ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Jismoniy faollik, boshlang'ich sinf o'quvchilari, bolalar organizmi, jismoniy rivojlanish, sog'lom turmush tarzi, jismoniy tarbiya, mushak-skelet tizimi, chidamlilik, asab tizimi, yurak-qon tomir tizimi.

Kirish. Bolalar jismoniy faolligi – ularning umumiy rivojlanishi, sog'lig'i va psixologik holatiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan muhim omillardan biridir. Ayniqsa, boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar uchun jismoniy tarbiya va harakatli mashg'ulotlar organizmning sog'lom shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Shu yosh davrida bolalarning mushak-skelet tizimi, yurak-qon tomir tizimi, nafas olish organlari, nerv va endokrin tizimlari faol rivojlanish bosqichida bo'lib, jismoniy mashqlar ularning tabiiy o'sish jarayonini qo'llab-quvvatlaydi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, muntazam jismoniy faollik bilan shug'ullangan bolalar jismoniy va aqliy jihatdan ancha faollashadi, immuniteti mustahkamlanadi, stress va charchoqqa chidamliligi ortadi. Bundan tashqari, jismoniy mashg'ulotlar bolalarda diqqat, mantiqiy fikrlash va harakat muvofiqlashtirish qobiliyatlarini yaxshilashga yordam beradi. Shu sababli, boshlang'ich maktab yoshida jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini to'g'ri tashkil etish muhim ahamiyatga ega.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) tavsiyalariga ko'ra, 5–17 yosh oralig'idagi bolalar kuniga kamida 60 daqiqa o'rtacha va yuqori intensivlikdagi jismoniy faollik bilan shug'ullanishi lozim. Biroq bugungi kunda texnologiyalarning keng tarqalishi, bolalarning ko'proq kompyuter va telefonlardan foydalanishi ularning harakatsiz turmush tarziga o'tishiga sabab bo'lmoqda. Bu esa kelajakda turli xil salomatlik muammolarining, jumladan, ortiqcha vazn, skolioz, diabet va yurak-qon tomir kasalliklarining yuzaga kelish xavfini oshiradi.

Shunday ekan, jismoniy tarbiya nafaqat maktabdagi darslarda, balki oilaviy muhitda ham qo'llab-quvvatlanishi lozim. Ota-onalar va pedagoglar bolalarni jismoniy faollikka jalb qilish, ularni harakatli o'yinlar va sport mashg'ulotlariga qiziqtirish orqali sog'lom turmush tarzini shakllantirishlari mumkin. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar uchun jismoniy faollikning ahamiyati, uning organizmga ijobiy ta'siri va sog'lom rivojlanish jarayonidagi o'rni ilmiy asosda yoritib beriladi.

Tadqiqot obyekti va usullari: Tadqiqot obyekti. Ushbu tadqiqotning obyekti – boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar (6–10 yosh) organizmi va jismoniy faollikning ularga ta'siri. Tadqiqotda aynan shu yosh toifasi tanlanishining sababi shundaki, bu davrda bolalarning jismoniy, psixologik

va ijtimoiy rivojlanishi faol davom etadi. Maktabga qadam qo'ygan bolalar uchun yangi hayot tarzi shakllanadi: ular uzoq vaqt o'tirish, yozish, o'qish kabi intellektual faoliyat bilan shug'ullanishadi. Shu sababli, jismoniy faollik yetarlicha bo'lmasa, mushak-skelet tizimida muammolar yuzaga kelishi, bo'g'imlarning harakatchanligi pasayishi va organizmning umumiy chidamliligi kamayishi mumkin.

Bundan tashqari, boshlang'ich sinf yoshida bolalarning o'sish sur'ati yuqori bo'lib, suyak va mushak tizimining rivojlanishi ayniqsa jismoniy faollikka bog'liq. Shu bois, bolalarning muntazam jismoniy mashqlar bilan shug'ullanishi nafaqat jismoniy rivojlanishga, balki ruhiy holat va akademik natijalariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatishi ilmiy jihatdan isbotlangan.

Tadqiqotning ushbu usullari yordamida boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar uchun jismoniy faollikning ahamiyati chuqur o'rganildi. Natijalar asosida ularning salomatligini yaxshilash uchun zarur bo'lgan mashg'ulot turlari va kunlik jismoniy yuklamalar hajmi haqida ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tadqiqot natijalari va tahlili: Ushbu tadqiqot natijalari boshlang'ich sinf yoshidagi bolalarning jismoniy faollik darajasi va ularning organizmiga ta'sirini o'rganishga yo'naltirilgan. Tadqiqot davomida eksperimental va nazariy usullar orqali olingan ma'lumotlar tahlil qilinib, jismoniy faollikning bolalar organizmiga ta'siri aniqlandi.

1. Jismoniy faollik darajasining baholash natijalari

Tadqiqotning dastlabki bosqichida 6–10 yoshdagi bolalar orasida jismoniy faollik darajasi baholandi. Buning uchun maxsus testlar o'tkazildi:

- Chidamlilik testi (500 m yugurish)
- Tezlik testi (30 m yugurish)
- Sakrovchanlik testi (joyidan uzunlikka sakrash)
- Mushak kuchi testi (qo'l siqish kuchi)
- Orqa va umurtqa moslashuvchanligi testi

Natijalar shuni ko'rsatdiki, muntazam jismoniy faollik bilan shug'ullangan bolalar yuqoridagi testlarda ancha yaxshi natijalar ko'rsatdi. Jismoniy faolligi past bo'lgan bolalarda esa mushaklarning kuchsizligi, tez charchash, nafas olish muammolari va holsizlik kuzatildi.

2. Yurak-qon tomir va nafas olish tizimiga ta'siri

Tadqiqot davomida jismoniy faollikning yurak va nafas olish tizimiga ta'siri o'rganildi. Quyidagi kuzatuvlar aniqlandi:

- Jismoniy faolligi yuqori bo'lgan bolalarda yurak urish tezligi normada bo'lib, jismoniy mashqlardan keyin tez tiklanish kuzatildi.
- Faolligi past bo'lgan bolalarda esa yurak urish chastotasi me'yoridan yuqori bo'lib, jismoniy yuklamalardan keyin tiklanish sekinlashdi.
- Nafas olish hajmi yuqori bo'lgan bolalar yugurish va chidamlilik testlarida yaxshi natija ko'rsatdi, faolligi past bolalarda esa nafas olish chuqurligi va tezligi pasaygan.

Bu natijalar jismoniy faollik yurak-qon tomir va nafas olish tizimini mustahkamlashda muhim rol o'ynashini isbotlaydi.

3. Mushak-skelet tizimi va gavdaga ta'siri

Eksperiment davomida bolalarning mushak-skelet tizimi ham tahlil qilindi. Quyidagi asosiy xulosalar aniqlandi:

- Jismoniy faolligi yuqori bo'lgan bolalarda umurtqa va mushaklarning rivojlanishi normal bo'lib, gavda to'g'ri shakllangani kuzatildi.
- Harakatsiz bolalarda esa skolioz, umurtqa egriligi va mushaklar zaifligi belgilari paydo bo'ldi.
- Harakatli bolalarda oyoq mushaklari va harakat koordinatsiyasi yaxshi rivojlangan bo'lsa, faolligi past bolalarda oyoq mushaklari kuchsiz va muvozanat saqlash qobiliyati sust ekani aniqlandi.

Bu natijalar boshlang'ich sinf yoshida muntazam jismoniy faollik mushak-skelet tizimi muammolarining oldini olishda muhim ekanligini ko'rsatadi.

4. Ruhiy va aqliy rivojlanishga ta'siri

Tadqiqot natijalariga ko'ra, jismoniy faollik nafaqat jismoniy salomatlik, balki bolalarning ruhiy va aqliy rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Olingan ma'lumotlarga asoslanib quyidagi kuzatuvlar qilindi:

- Jismoniy faolligi yuqori bo'lgan bolalar yanada faol, ijtimoiy muloqotga ochiq va stressga chidamli bo'ldi.

- Harakatsiz bolalarda esa uyatchanlik, past diqqat jamlash qobiliyati va stressga moyillik aniqlandi.

- Jismoniy tarbiya bilan shug'ullangan bolalar maktabdagi o'qish jarayonida yanada e'tiborli, tez fikrlovchi va mantiqiy muammolarni hal qilishda faol bo'ldi.

Bu natijalar jismoniy mashg'ulotlar bolalarning akademik yutuqlariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi.

5. Ota-onalar va o'qituvchilar fikri

Tadqiqot doirasida o'tkazilgan so'rovnomalar natijalari quyidagilarni ko'rsatdi:

- Ota-onalarning 70% bolalarining harakatli bo'lishi ularning sog'lig'iga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tan oldi.

- 60% ota-onalar bolalarining kunlik jismoniy faolligi yetarli emasligini ta'kidladi.

- O'qituvchilarning 80% jismoniy tarbiya darslari bolalarning diqqatini oshirishini va ularning o'qish jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi.

Bu natijalar jismoniy faollikning bolalarning kundalik hayoti va ta'lim jarayonidagi ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalariga asoslanib quyidagi xulosalar chiqarildi:

1. Jismoniy faollik bolalarning yurak-qon tomir va nafas olish tizimini mustahkamlaydi, ularning chidamliligini oshiradi va organizmning umumiy rivojlanishiga yordam beradi.

2. Mushak-skelet tizimi rivojlanishi uchun jismoniy mashqlar juda muhim, chunki ular umurtqa va bo'g'imlarning to'g'ri shakllanishiga yordam beradi.

3. Jismoniy faollik bolalarning ruhiy va aqliy rivojlanishiga ijobiy ta'sir qiladi, stressga chidamlilikni oshiradi, mantiqiy fikrlash va konsentratsiya qobiliyatlarini yaxshilaydi.

4. Harakat yetishmovchiligi bolalarda ortiqcha vazn, gavda buzilishlari va surunkali kasalliklarga olib kelishi mumkin.

5. Jismoniy faollikni oshirish uchun maktablarda va oilaviy muhitda maxsus mashg'ulotlar rejalashtirish lozim, bolalar sport to'garaklariga jalb qilinishi va jismoniy mashg'ulotlarni kundalik odatga aylantirish kerak.

Bu natijalar boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar uchun jismoniy faollikning qanchalik muhim ekanligini ilmiy asosda tasdiqlaydi va kelajakda sog'lom avlodni tarbiyalash uchun jismoniy tarbiyani keng targ'ib etish zarurligini ko'rsatadi.

Xulosa: Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar uchun jismoniy faollik nafaqat jismoniy rivojlanish, balki ruhiy va aqliy holatning shakllanishida ham muhim rol o'ynaydi. Muntazam jismoniy mashg'ulotlar yurak-qon tomir va nafas olish tizimining rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi, mushak-skelet tizimini mustahkamlaydi, muvozanat va koordinatsiyani yaxshilaydi. Shu bilan birga, jismoniy faollik bolalarning stressga chidamliligini oshirib, ularning o'qish jarayonidagi muvaffaqiyatlarini ham yaxshilaydi.

Shunday ekan, boshlang'ich sinf yoshidagi bolalarning jismoniy tarbiyasi nafaqat maktab jismoniy tarbiya darslarida, balki ularning butun hayot tarzida ham doimiy bo'lishi kerak. Ularning jismoniy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash nafaqat ularning jismoniy salomatligi, balki ijtimoiy va aqliy rivojlanishi uchun ham muhimdir. Shu sababli, oilalar, ta'lim muassasalari va jamiyat tomonidan bolalarning jismoniy faolligini rag'batlantirishga ko'proq e'tibor qaratilishi lozim.

Ushbu tadqiqot natijalari jismoniy faollikning bolalar salomatligi va rivojlanishiga ijobiy ta'sirini ilmiy asosda tasdiqlaydi va boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar uchun jismoniy tarbiyaning ahamiyatini yana bir bor isbotlaydi. Kelajak avlodning sog'lom va faol bo'lishi uchun bugun jismoniy tarbiya va sportga e'tibor qaratish har bir insonning ustuvor vazifalaridan biri bo'lishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST) – 5–17 yoshdagi bolalar uchun jismoniy faollik bo‘yicha tavsiyalar.

2. O‘zbekiston Respublikasi Jismoniy tarbiya va sport davlat qo‘mitasi – Jismoniy tarbiya va sportning bolalar sog‘lig‘iga ta’siri bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar.

3. M.S. Nurmatov, A.K. Ergashev – “Bolalar jismoniy tarbiyasi va sporti” (o‘quv qo‘llanma), Toshkent, 2020.

4. Sh.M. Jo‘rayev, O.Usmonov – “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun jismoniy tarbiya” (metodik qo‘llanma), Toshkent, 2019.

5. V.I. Ljach, A.V. Kuznetsov – “Deti i sport: fizicheskoe razvitie i zdorovye” (ilmiy qo‘llanma), Moskva, 2018.

6. R.K. Mamatqulov – “Bolalar sporti va jismoniy faollikning organizmga ta’siri”, Andijon, 2021.

7. Amerika pediatriya akademiyasi – “Jismoniy faollikning bolalar aqliy rivojlanishiga ta’siri” bo‘yicha ilmiy maqolalar (www.aap.org).

8. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi – “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun jismoniy tarbiya dasturi”, Toshkent, 2023.

9. I. Karimov, S. Sattarov – “Sport pedagogikasi va bolalar organizmiga ta’siri”, Buxoro, 2017.